

În căutarea sacralului

Parabola cetății-pustiu.
Paradisul terestru

Mihai Tiuliumeanu

În căutarea sacralului

*
Parabola cetății-pustiu.
Paradisul terestru

Colecția *Biserica în cetate* - 2
Făgăraș, 2018

¹ Ieremia 50:49

² Deuteronomul 32:10

³ Ieremia 29:2

⁴ Matei 4: 1-11

Corectură și tehnoredactare: Amalia Dragne

Copertă: Natalia Corlean

© Editura Agaton, Făgăraș, 2018

Tel/fax: 0268/211290; 0740/798366

e-mail: comenzi@agaton.ro

www.agaton.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TIULIUMEANU, MIHAI

În căutarea sacrului : Parabola cetății-pustiu - Paradisul terestru / Mihai Tiuliumeanu. - Făgăraș : Editura Agaton, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8933-14-6

2

Introducere

În Vechiul Testament, deșertul este locul pustietății, populat de fiare sălbatice¹, al singurătății „plină de urlete înfricoșate”². Este sălașul „tuturor împăraților Arabiei”³, granița dintre lumea civilizată și haos, un tărâm al fricii și nesiguranței, al încercărilor și amăgirilor, locul în care Iisus a fost dus pentru a fi ispitit de diavol⁴.

În același timp, însă, deșertul este și locul întâlnirii cu Dumnezeu. Agar, fugind de mânia Saraii, și Moise, încercând a scăpa de pedeapsa pentru ucidere, caută scăpare în pustiu, acolo unde îl întâlnesc pe Dumnezeu.

Cele două fețe ale pustietății alternează în povestea ieșirii din Egipt. Deșertul este locul salvării, dar, în același timp, al suferinței, al tentațiilor, al căderii în păcat. Deșertul este locul în care cel care intră rupe legăturile cu trecutul, pentru a începe o viață nouă, mai aproape de Dumnezeu.

Această idee este preluată de părinții Bisericii, care tind să plaseze experiențele pustiuului din Vechiul Testament într-un timp al grației divine și al apropierii de Dumnezeu. Căutarea sacrului, a vieții în sfințenie, începe cu drumul greu al pustiuului.

Și, nu întâmplător, cei care caută sfințenia în deșert, precum Sfântul Macarie Alexandrinul, găsesc acolo și Paradisul terestru. Sălbăticia și paradisul

¹ Ieremia 50:39

² Deuteronomul 32:10

³ Ieremia 25:24

⁴ Matei 4: 1-11

sunt două concepte legate între ele de tradiția biblică, prin promisiunea lui Dumnezeu că va transforma pustiu în paradis.⁵

Căutarea paradisului terestru reprezintă o altă ipostază a căutării sacrului. Paradisul terestru există, dar este inaccesibil. Odată ajuns acolo, sfântul este muncit de gândul reînțoarcerii, pornit din remușcare, pentru că mântuirea nu poate fi luată de-a gata. Calea desăvârșirii este grea, iar mântuirea nu o asigură nici fuga de lume și nici retragerea în pustiu.

Lumea Vechiului Testament s-a inversat, pustiu s-a făcut cetate, iar cetatea s-a făcut pustiu. Alungate din deșert, duhurile necurate și-au găsit sălaș în cetate. Amăgirile, ispitele, patimile s-au mutat în interiorul zidurilor, iar credincioșii luptă cu ele la tot pasul.

Cei porniți în căutarea sacrului îl pot afla și în cetate. Acolo, pentru a scăpa de deșertăciunea lumii și pentru a lupta mai cu sârg împotriva ispitelor, drept credincioșii aleg calea pătimirii – nebunia pentru Hristos sau viețuirea pe stâlp.

Lupta împotriva ispitelor, fie în pustiu, fie în cetate, viața plină de virtuți a cetății creștine-model sau primejdiaosă căutare a paradisului terestru, sunt toate încercări pe calea desăvârșirii. Cea mai veche căutare a omului este căutarea sacrului, a sfințeniei. Pentru că sacrul este esența oricărei religii și lumea întregă „se întemeiază pe experiența sacrului”.⁶

⁵ Isaia 41:18-19

⁶ Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, Ed. Humanitas, București, 2000, p. 158

Parabola cetății-pustiu

„Am văzut o fiară, ca un balaur foarte mare, fiindu-i tot trupul ca un râu de foc și gros, care înconjura și zbura prin toată cetatea Antiohiei și mânca fără de sațiu pe toți, de la mic la mare, pe bărbați, pe femei, pe copii, pe preoți și pe călugări, și nu scăpa nimeni de mâncarea lui. Însă acesta era dracul iubirii de desfătări, pe care, văzându-l, m-am înspăimântat și am fugit afară din cetate!”

(Proloagele, Luna august în 21 de zile)

1. Pustiu s-a făcut cetate

La începuturile monahismului creștin, pustiu și cetatea nu sunt puse foarte categoric în opoziție. Călugării care tânjesc după singurătate fug de cetăți. Pustiu este locul predilect al întâlnirii cu sacrul, pentru că acolo cei retrași de lume îl găsesc pe Dumnezeu. Însă, în același timp, călugării îl găsesc în pustiu și pe diavol, pentru că, în pustiu, diavolul este la el acasă.

După extinderea religiei creștine în toate colțurile *oikoumenei*¹, demonilor nu le-au mai rămas decât mormintele și pustuirile. Un demon se plângea Sfântului Antonie că neamul său, care stăpânea lumea întregă în vremea păgânismului, este nevoit acum să se refugieze în pustiu.

Dar nici aici diavolii nu au pace. Afluența de călugări și amenajarea oazelor sau a zonelor subdeșertice au transformat adeseori pustiul în cetate. Diavolul cu care vorbește Sfântul Antonie pare de-a dreptul disperat. „Nu mai îmi rămâne nici un loc, nici o armă, nici o cetate. În tot locul s-au făcut creștini și deșertul s-a umplut de pustnici.”²

Alungarea diavolilor din cetate, manuscris medieval

Lupta pentru credință s-a mutat, așadar, din cetate în pustiu, acolo unde diavolul acționează în persoană și nu prin intermediari. „Împotriva anahoreților, spune Evagrie din Pont, demonii luptă goi.”

Războiul pentru pustiul, ultimul refugiu al diavolului, se duce după toate regulile strategiei militare, cu oști bine orânduite, cu surle și trâmbițe.

Avva Moise, din Tebaida Egiptului, fiind măcinat de poftă trupești și nemaivoind a sta în chilie, a mers și i-a povestit patimile sale avvei Isidor. Acesta l-a luat cu sine, l-a urcat pe chilia sa și i-a spus: „Ia aminte la

apus. Și luând aminte, a văzut mulțime nenumărată de diavoli, tulburându-se și gâlcevindu-se ca să bată război.”

Apoi, i-a spus avva Isidor, „caută și spre răsărit. Și a căutat și a văzut mulțime nenumărată de sfinți, îngeri slăviți. Și a zis avva Isidor: iată, aceștia sunt cei trimiși sfinților de la Domnul spre ajutor, iar cei de la apusuri sunt cei ce bat război cu noi. Deci mai mulți sunt cei cu noi. Și așa, mulțumind lui Dumnezeu, avva Moise a luat îndrăzneală și s-a întors la chilia sa.”³

Patimile Sfântului Antonie

Dacă simplii creștini se feresc a cădea în cursele diavolului, pentru anahoreți⁴ lupta fățișă este singurul mod în care își pot demonstra tăria credinței.

O *apoftegmă*⁵ povestește cum un călugăr, care a ales calea retragerii în pustie și a singurătății, văzând că nu este atacat de diavol, a fost cuprins de deznădejde. A încetat să se mai roage lui Dumnezeu și a prins să se roage cu fervoare diavolului, până când acesta s-a îndurat și s-a năpustit asupra lui. Atunci călugărul s-a liniștit; totul era în ordine, se putea considera acceptat în oastea Domnului.

Sfântul Isaac Sirul spune că diavolii luptă diferit pe cei nepăsători și leneși, față de cei râvnitori și întăriți duhovnicește. Astfel, pe cei nepăsători îi luptă de la început cu tărie, ca să-i cuprindă frica și să li se pară de la început calea aspră și greu de străbătut.

Pe cei râvnitori nu-i atacă de la început, când râvna lor pentru cele duhovnicești este mare. Iar cu cei evlavioși amână lupta până când vor cădea în lenevire și atunci îi atacă, micșorându-le râvna.

2. ...iar cetatea s-a făcut pustiu

În timp ce războiul din pustiu devine tot mai violent, cetatea, rămasă fără armata de elită a creștinătății, călugării, este pierdută aproape fără luptă. Diavolul găsește în cetate mijloacele de a câștiga războiul care, în pustiu, părea sortit eșecului.

Toate gândurile necurate și toate vedeniile, care în pustiu bântuie mintea călugărului, prind contur în cetate. Diavolul exploatează cu ușurință toate slăbiciunile omenești; dacă în pustiu lupta se duce direct, în plan fizic, în cetate diavolul acționează

mult mai subtil, în plan mental, prezența sa fiind imperceptibilă.

Trimițându-și ucenicii în cetate să-și vândă lucrul mâinilor, Avva Evloghie îi avertizează asupra curselor întinse de diavoli: „(...) După ce m-am făcut călugăr, le spune el, am făcut treizeci și opt de ani neieșind din Schit și după aceea m-am dus la Alexandria, împreună cu avva Daniil, pentru o trebuință. Și intrând în cetate, am văzut mulți călugări și vedeam că pe unii din ei corbii îi loveau peste obraz, iar pe alții femei goale îi îmbrățișau și la ureche le vorbeau; iar înaintea altora, goi fiind ei, copiii jucau și cu baligă de om îi mânjeau, iar pe unii îi vedeam că țineau cuțite și trupuri de oameni tăiau și dădeau călugărilor să mănânce. Și am înțeles că fiecare din călugări, în ce patimă era căzut, acest fel de draci avea care urmau după dânsul și îi vorbeau în minte. Pentru aceasta, fraților, eu nu voiesc să zăboviți niciodată în cetate, ca nu de acest fel de gânduri, iar mai vârtos de draci, să vă supărați.”⁶

Pentru călugării plecați din pustiu, cetatea se dovedește, adesea, o ispită greu de înfruntat și, de cele mai multe ori, cei intrați în ea se pierd, fiind înșelați de diavol. Nimeni nu se poate considera ocolit de ispită, indiferent cât este de curat sufletește sau de înaintat în vârstă.

O *apoftegmă* povestește că un bătrân din schit, îmbolnăvindându-se, a hotărât să meargă în Egipt, la o rudă, pentru a nu fi povară fraților. Dar avva Moise și alți părinți l-au sfătuit să nu plece, căci va cădea în desfrânare.

El, auzind acestea, s-a supărat pe ei, zicând: „Oare nu vedeți că zilele mele au trecut peste 80 de ani și trupul meu s-a veștejit și a amorțit, cum gândiți voi și

grăți acestea despre mine?” Apoi, în cetate, s-a făcut bine, dar, din înșelăciunea diavolului, a păcătuit cu o fecioară și a lăsat-o gravidă. După ce fecioara a născut și a întărcat, bătrânul s-a întors la Schit luând cu el copilul, pentru a-i avertiza pe frați asupra ispitelor care niciodată nu conținesc.

Diavolul ispitind un călugăr, miniatură din perioada Renașterii

Spre deosebire de pustiu, unde călugării se confruntă cu armate întregi de diavoli, cetatea este atât de păcătoasă, atât de coruptă, încât este nevoie de un singur diavol care să țină în frâu toată mulțimea aceea.

Astfel, un călugăr cuvios, credincios și văzător cu duhul, ieșind din pustiu, s-a îndreptat către marea cetate a acelor ținuturi pentru a-și vinde rogojinile și, intrând pe una din uriașele porți ale acelei cetăți, și-a aruncat ochii asupra turnului și a văzut acolo o dihanie groaznic de urâtă.

Punându-și sarcina jos, a privit cu atenție la dihania aceea, care nu se sinchisea de nimeni, ci, ca un stăpân puternic și sigur, își rotea privirile peste toată lumea din cetate, apoi, satisfăcută, își închidea ochii și dormea cu sforăieli.

„Acolo, spune povestirea mai departe, în cetatea aceea cu Biserici mari, frumoase și luminoase, cu palate și case mărețe, a văzut lumea creștină alergând fiecare după cele trupești, după deșertăciuni. Cuvintele, mișcările, lucrurile erau numai pentru cele pământești, pentru agonisirea deșertăciunilor, pentru satisfacerea plăcerilor păcătoase. Rar de tot, abia unu la sută sau chiar la mie, vedea călugărul că se alegea din mulțime și își albea haina sa de la Sfântul Botez prin pocăință, ascultarea cuvântului lui Dumnezeu și păzirea lui; dar îndată vedea cum lumea înnegrită de păcate se repezea asupra aceluia și-l mânjea cu tina patimilor ei, înnegrindu-l așa de groaznic, până ce devenea și acela la fel cu dânsa.”

După ce și-a vândut toate lucrurile și a plecat spre casă, s-a oprit la poarta cetății, unde a văzut

iar deasupra dihania aceea plină de urâciune, care supraveghea mulțimea mai mult dormitând. Privind drept spre ea, călugărul a strigat: „Cine ești tu și ce păzești acolo?”

Diavolul în cetate, GallicaBnF, fr. 159, 14.c

Monstrul infernal i-a răspuns: „Eu sunt unul din spiritele iadului și sunt pus aici de stăpânitorul Infernului să păzesc și să supraveghez lumea din această cetate.” „D-apoi așa dormitând păzești tu mulțimea de lume din această cetate?” l-a întrebat pustnicul.

„Da, așa dormitând o păzesc, a răspuns spiritul infernului, căci creștinii aceștia pururi se ostenesc, se îndeamnă și se silesc unii pe alții a face voile stăpânului nostru, Satana. Când vreunul dintre creștinii aceștia e trezit de Darul lui Dumnezeu la viața creștinească și când acela se silește a întoarce și pe alții de la lucrurile noastre drăcești, de la patimi și de la păcate la virtuți și viețuirea după Dumnezeu, atunci deschid ochii și insuflu în ființa celorlalți gânduri învrăjbitoare, vorbe mușcătoare, agitații și mânie infernală. Atunci mulțimea înrobită și ascultătoare nouă se pornește cu furie, sare asupra lui și-l hărțuiește până îl înăbușe și-l lasă amorțit ca pe mort. După isprava aceasta, iar mă odihnesc...”⁷

3. Locuri ale pierzaniei în cetate

Cârciuma

În cetate, poți păcătui cu ochii, cu auzul sau cu trupul, te poți întina prin contactul cu toți necuviincioșii. Chiar dacă întreaga cetate este considerată pierzătoare de suflete, există locuri predilecte pentru amăgirile diavolului. Primul dintre acestea este cârciuma, acolo unde băutura, cântecele deșarte, dansurile, râsetele și înjurăturile sunt armele folosite de diavol pentru a-i subjuga pe cei slabi.

„Un oarecare stareț din Schit a ieșit cândva la Alexandria să-și vândă lucrul mâinilor sale. Însă, văzând pe un călugăr tânăr intrând într-o cărciumă, foarte mult s-a mirat de aceasta și l-a așteptat. Iar după ce a ieșit acel tânăr călugăr, starețul l-a oprit și i-a zis: «Au nu știi, frate, că în chipul îngeresc ești îmbrăcat? Au nu cunoști că multe sunt cursele vrăjmașului? Au nu știi că poți să te vatămi în cetate cu ochii, cu auzul și cu chipul tău? Că tu, călugăr fiind, intri adeseori în cărciumi în care nu ți se cade ție să intri și cu necuvioși, bărbați și femei să te întâlnești?»

Baia publică

Un alt loc al pierzaniei este baia publică, goliciunea trupească fiind asociată cu desfrâul și preacurvia.

Povestește avva Palladie că, intrând odată în Alexandria împreună cu avva Daniil pentru o trebuință oarecare, au întâlnit pe un tânăr ieșind din baie, unde se scăldase. Și văzându-l pe el bătrânul, a suspinat și a zis: „Vezi pe acest frate? Are să se hulească Numele lui Dumnezeu printr-însul. Ci să mergem după el, ca să vedem unde petrece.” Și mergând pe urma lui, au intrat după el. Și luându-l bătrânul deoparte, i-a zis: „O, frate, tânăr fiind și sănătos, nu ți se cuvine să te scalzi; căci să fii încredințat, fiule, că pe mulți smintești, nu numai pe mireni, ci și pe călugări.” Iar tânărul acela a răspuns: „De aș plăcea încă oamenilor, nu aș fi slugă a lui Hristos. Ci scris este: nu judecați și nu veți fi judecați.”

Atunci i-a pus lui bătrânul metanie, zicând: „Iar-tă-mă pentru Domnul, căci ca un om am greșit.” Și au ieșit de la dânsul. Atunci avva Daniil i-a zis bătrânului:

„Nu cumva este neputincios fratele, și atunci nu se va osândi?” Iar bătrânul, suspinând și lăcrimând, a zis: „Să te încredințeze pe tine adevărul, frate; mai mult de cincizeci de draci am văzut înconjurându-l pe el și turnând peste el noroi, și o arăpoaică șezând pe umerii lui și sărutându-l pe el; și altă arăpoaică înaintea lui jucând și nerușinare învățându-l, și pe draci împrejurul lui mergând și bucurându-se de el; iar pe Sfântul Înger nu l-am văzut nici aproape, nici departe de el. Pentru aceasta asemuiesc că era el plin de toată necurătenia. Și mărturisesc ceea ce se zice și însăși hainele lui, care sunt de capră și moi și îndoite la fir, încă și a petrece el așa fără de rușine în mijlocul acestei cetăți, întru care și cei ce au îmbătrânit întru nevoie intrând pentru trebi neapărate, se sârguiesc să iasă îndată, ca să nu sufere vreo vătămare sufletească.

Apoi și alta: de nu era el iubitor de sine și iubitor de dezmierdări și iubitor de curvie, nu s-ar fi dezgolit fără de rușine în baie și pe alții asemenea goi i-ar fi privit, când sfinții părinții noștri Antonie și Pahomie, Amon și Serapion și ceilalți purtători de Dumnezeu părinți au legiuit ca nimeni din călugări fără de mare boală și nevoie să nu se dezgolească pe sine.”⁸

Pentru călugări, a merge la baia publică este un lucru de neiertat, pentru că privirea cu ochii, căutarea cu poftă rea și aprinderea spre curvie sunt păcate pierzătoare de suflet. Din aceste considerente, un călugăr care mergea să se scalde în băile publice era pasibil cu excluderea din comunitatea monastică și chiar din cinul călugăresc. „A auzit odată preotul Pelusiului, spune o povestire, despre un frate ce se duce des în cetate și se scaldă și se lenevește de mântuirea lui. Și, venind la biserică, l-a scos din călugărie.”

Bordelurile

Bineînțeles, locul din care diavolul nu poate lipsi în cetate este bordelul. Prin intermediul prostituatelor, diavolul încearcă să-i piardă pe sfinții părinți veniți din pustiu și pe oamenii sfinți ai cetății, iar pe locuitori îi ține în păcat.

Diavolii muncindu-l pe desfrânat, miniatură medievală

„Într-una din zile, fericitul Andrei, umblând prin cetate, a venit aproape de casele desfrânatelor, iar una din ele l-a prins pe el de haină. Atunci au venit și celelalte desfrânate și, stând împrejurul lui Andrei, îl batjocureau. Iar el nu răspundea nimic, fără numai își ținea nările cu mâna și scuipa. Iar ele l-au

întrebat: «Pentru ce, ținându-ți nările, scuipi așa?» Iar fericitul le-a zis: «Văd pe demonul desfrânării, care vă stăpânește, că este îmbrăcat într-o haină cu rău miros și nu-l pot suferi.» Dar ele, dezbrăcând haina de pe el, i-au dat o rogojină pe deasupra și l-au izgonit.”⁹

4. În cetate, diavolul acționează prin intermediari

Femeile

În cetate, diavolului acționează, cel mai adesea, prin intermediul femeilor. Femeia este cea care îl duce pe bărbat la „lăcomia pântecele și la sațiul cel peste măsură”, din care se naște desfrânarea, cel mai greu și cel mai cumplit dintre toate păcatele. Evagrie monahul spune că nu se cuvine nici a privi chipul femeii, nici a-i asculta vorbele, pentru că vederea și vorba cu femeile „ca o săgeată rănește inima”.

„Nu trebuie să dai femeilor îndrăzneală, spune Evagrie, pentru că mai întâi se arată cinstite și măgulitoare cu chipul și cu răspunsul, iar mai pe urmă devin îndrăznețe și îți aruncă cuvinte amăgitoare, să-ți înșele mintea și sufletul. (...) Spunând cuvinte frumoase, nasc patimi, adică îndeamnă spre poftă. Sprâncenele își ridică și ochii își întorc înapoi și încolo și își slobozesc genele jos și apoi, încet, le ridică iarăși și, cu iscodire, caută cumplit, cu mare poftire, ca să frângă inima celor tineri și altora care se învoiesc cu aceasta, ca să săvârșească cu dâșșii pofta cea necurată. Încă își mai întind grumajii și tot trupul și buzele și le tocmesc cu bună-cuviință și grăiesc cuvinte înălțate și alcătuiesc povestiri dulci la auz, ca pustiu cu totul să-ți facă sufletul tău. Iar acestea toate, făcându-se de dâșșele, te trag pe tine în lanțul cel mult împietrit,